

НА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ

УДК 101.9(477) Лісовий

Р.В. Самчук,
кандидат філософських наук.,
в.о. ученого секретаря Інституту філософії
імені Г.С.Сковороди НАН України

Світлій пам'яті Василя Семеновича Лісового

ВАСИЛЬ ЛІСОВИЙ: «ЛЮДИНА НЕ ЗІ СТРАХУ»

У цьому році виповнилося 5 років з того дня, коли у вічність відійшов Василь Семенович Лісовий – видатний український філософ, публіцист, поет, громадський діяч, дисидент, представник покоління шістдесятників, в'язень сумління. Цей перелік можна продовжувати ще довго, але чи зможе він цілковито описати всю велич та багатогранність цієї особистості? Гадаю, що ні. Весь масштаб його постаті ще не розкрито і не оцінено сповна. Тут варто одразу обмовитися, що формат даного тексту також не розв'яже це питання, але зможе окреслити визначальні сутнісні риси цієї непересічної особистості не лише для вітчизняної філософії, а й для сучасної історії України загалом.

Перше, що хочеться сказати про Василя Семеновича, це те, що він був кришталево чесною людиною, а такі люди, на жаль, завжди багатостраждальні. Небажання таких людей йти на компроміс із совістю робить їх заручниками власної правдивості та принциповості, внаслідок чого їх життя сповнене страждань та митарств. Однак, водночас, вони є тими ідеалами, прикладами мужності та людяності, які стають взірцями для наслідування.

Відома дисидентка, також представниця покоління шістдесятників, Світлана Кириченко назвала таких людей «людьми не зі страху» [1]. І це справді так, адже такі люди відкрито можуть сказати те, що всі інші не наважуються. Правда для них – то найвища цінність, яку вони ладні обстоювати ціною власного благополуччя, здоров'я та навіть життя. Правда для таких людей завжди є абсолютною та єдиною. Саме до таких людей і належав Василь Семенович. Як свідчить С.Грабовський, «Василь Лісовий був одним із найморальніших учасників

Руху Опору 1960–80-х років й одним із найгрунтовніших і найглибших українських філософів останньої чверті століття». «Його біографія, – продовжує С.Грабовський, – це життєвий шлях людини, яка не просто шукає істину, а й прагне жити відповідно до цієї істини» [2].

Схожої думки дотримується й А.Єрмоленко, який, характеризуючи В.Лісового, зазначає, що ключовою його особливістю слід назвати «відповідність життя і переконання», що давалося взнаки в усьому, що він робив, зокрема й у філософії, і що, мабуть, можна порівняти хіба що з Сократовим типом філософа і філософування» [3, 87].

Як ми вже відзначали, Василь Семенович належав до покоління «шістдесятників», діяльність яких можна назвати «інтелектуальним» етапом у національно-визвольній боротьбі українського народу. Моральні якості та риси його характеру яскраво проявилися у 1972 р., коли відбувся арешт та політичний судовий процес над ним та його побратимами по дисидентському руху. Як відомо, у 1972 р. Україною прокотилася хвиля арештів дисидентів, метою чого було повне й остаточне викорінення інакодумства та дисидентського руху, який ставив багато незручних запитань та створював низку проблем для радянської влади.

Цей погром української інтелігенції збурило у середовищі дисидентів різні емоції: страх, розпач, обурення. Для Василя Семеновича ця подія стала переломною у його дисидентській діяльності – він, за його висловом, виходить із підпілля: переходить від поширення самвидаву до його створення. Невдовзі після згаданих арештів В.Лісовий разом із Є.Пронюком підготували та випустили 6-й випуск «Українського вісника» (самвидав). Метою цього кроку було поширити інформацію про заарештованих дисидентів, і таким чином спробувати відвести від них звинувачення у виданні попередніх випусків, а також показати, що репресії нездатні викоринити дисидентський рух. Після цього В.Лісовий написав «Відкритий лист членам ЦК КПРС і ЦК КП України», в якому розважливо й логічно доводив неспроможність радянського ладу до прогресивного розвитку і неминучість його деградації та падіння, які будуть зумовлені внутрішніми чинниками. А наприкінці, давши нищівну характеристику беззаконню, яким були просякнуті всі слідчі справи заарештованих українських інтелігентів, Василь Лісовий вимагає заарештувати та судити його також, оскільки розправа над ними «обернена

проти живого українського народу і живої української культури» [2].

Прекрасно усвідомлюючи наслідки такого «демаршу», В.Лісовий заносить свого листа до експедиції ЦК КПУ, копію якого надсилав Л.Брежнєву, а також подає секретарю партійної організації Інституту філософії, співробітником якого він на той час був. Для нас у даному випадку визначальною є його мотивація, яку він визначає як поворот у своєму духовному житті: «... взяти на себе гріх мовчазної згоди з новою хвилею політичних репресій було важко» [4, 251]. У книзі спогадів Василь Семенович пише, що він осмислював наслідки свого вчинку, але не знаходив переконливих аргументів, які могли б підважити прийняте рішення: «За будь-яким із «рятівних» аргументів, що їх винаходив мій розум, виявлявся або прихований страх або ж хитромудро замаскований егоїзм. Аргументи здавалися не дуже переконливими» [4, 288]. Відповідь влади була миттєвою та жорстокою: вже в день подачі листа КДБ арештовує Є.Пронюка, а на наступний день і В.Лісового. Далі відбулося затяжне та виснажливе слідство та суд, який присудив сім років таборів суворого режиму та три роки заслання.

Повернувшись до Києва із заслання у 1983 р. В.Лісовий певний час не міг знайти роботи, потім працював не за фахом: у музеї історії Києва та вчителем у школі. Лише у 1989 р. йому вдається поновити кандидатський ступінь, а у 1990 р. відновитися на роботі в Інституті філософії, де працював до самої смерті у 2012 р. Останні 15 років Василь Семенович обіймав посаду завідувача відділу історії філософії України.

Попри те, що багато часу було втрачено під час ув'язнення та заслання після повернення до Києва, а особливо після поновлення в Інституті філософії, Василь Семенович повертається до повноцінної наукової праці, оскільки, незважаючи на несприятливі обставини, він не полишав наукової, а тим паче інтелектуальної праці. Науковий доробок В.С.Лісового розмаїтий та ґрунтовний: до кола його наукових інтересів потрапляли історія зарубіжної філософії, історія філософії України, політична філософія, дослідження сучасних проблем теоретичної та практичної філософії. Володіння англійською та німецькою мовами давало змогу не лише бути обізнаним у світовій філософській думці, а й розвиватися відповідно до тих парадигмальних змін, які відбувалися у сучасній світовій філософії [3, 87].

Наголосимо, що Василь Семенович був одним із перших сучасних філософів, хто розвивав в Україні політичну філософію. Його книги, статті та переклади є одними з перших праць у цій царині у сучасній вітчизняній філософській думці. У даному контексті відзначимо передусім розроблений ним спільно з О.Проценко проект видання серії «Політичні ідеології», до якої увійшли збірки, присвячені консерватизму, націоналізму, лібералізму та соціал-демократизму. Головною метою титанічної праці над даною серією було сприяння формуванню та розвитку політичної культури в сучасній Україні [3, 92–93].

Серед проблем політичної філософії В.Лісового особливо цікавили проблеми націотворення, оскільки він був палким патріотом і значну частину своїх зусиль спрямовував на розбудову української національної держави. Це була жертвна праця, головною метою якої був поступ України у сфері розвитку реальної демократії, а також позбавлення її обтяжливого та деструктивного постімперського та пострадянського спадку, які були та, на жаль, є й нині тими путями, які гальмують її розвиток. Наведемо лише деякі його праці, присвячені цій проблематиці, які були дуже корисними на початках незалежності України: Проблеми становлення політичного мислення в сучасній Україні // Україна в сучасному світі: матеріали наук. конф. Респ. асоціації українознавців. – К., 1990. – С. 22–32; Драгоманов і Донцов // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – №9. – С. 83–101; Націоналізм // Політологічні читання. Українсько-канадський щоквартальник. – К. – Edmonton, 1992. – №3. – С. 303–304; Нація – Етнос // Політологічні читання. Українсько-канадський щоквартальник. – К. – Edmonton, 1992. – №3. – С. 304–306; Прогнози і міркування Джорджа Сороса з приводу розпаду радянської імперії. Передмова до статті Дж.Сороса «Національна диктатура versus відкрите суспільство» // Політологічні читання. – 1992. – №4; Поняття політичної культури і сучасний стан політичної культури в Україні // Розбудова держави. – 1993. – №3. – С. 52–57; Націостановлення українців // Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996. – С. 121. Зауважимо, що зацікавлення політичною філософією у Василя Семеновича простежується ще з часів перебування у дисидентському русі. Промовисту характеристику В.Лісового та його захоплення знаходимо в його побратима Василя Овсієнка: «Василь Лісовий був для мене живим прикладом національно свідомої людини.

Здавалося б, не йому, кабінетному вченому, братися за політичні справи. Але він за них береться, бо нікому більше» [5, 23].

Значним внеском до дослідження історії філософії України є видання під його редакцією чотирьохтомника Дмитра Чижевського (Дмитро Чижевський. Філософські твори. У 4-х т. – К., 2005). Як свідчить А.Єрмоленко, «Василь Семенович започаткував чимало теоретично-практичних проєктів, підготовці й реалізації яких віддавав багато сил і здоров'я, вкладаючи душу і серце. Робота над деякими з цих проєктів триває й досі, вже після смерті філософа» [3, 91].

Ще однією важливою для становлення вітчизняної філософії сферою діяльності В.Лісового була перекладацька діяльність, зокрема переклад книги Карла Поппера «Злиденність історизму». В якості експерта достідник брав участь у роботі Лабораторії наукового перекладу при Фонді «Відродження», яку започаткували В.Єрмоленко і А.Кулаков. На переконання А.Єрмоленка, робота лабораторії була неабияким явищем у розвитку нашої філософії і у сходженні її до світового рівня. Адже вона стала одним із потужних осередків формування української школи наукового перекладу філософських праць та української філософської термінології, що є неодмінною умовою для розвитку національної філософської традиції [3, 94].

Отже, незважаючи на втрачені під час ув'язнення та заслання роки наукових студій, Василь Семенович здійснив вагомий внесок до української філософії. Результатом його наполегливої праці та видатного наукового хисту стала низка наукових та публіцистичних праць, які здійснили та продовжують здійснювати вагомий вплив на наукову спільноту та є корисними для українського суспільства загалом.

Насамкінець зауважимо, що це дослідження жодною мірою не відтворює всієї багатогранності особистості Василя Семеновича, але я сподіваюся, що воно стане одним із кроків до вшанування та осмислення того вагомого спадку, який залишила нам ця людина як філософ, моральний авторитет, суспільний діяч, свідомий громадянин та палкий патріот України, талановитий публіцист та поет. Зауважимо, що дані іпостасі постаті В.Лісового слід розглядати лише в єдності, бо вони органічно переплелися в особистості дослідника і стали основою того незламного ментального стрижня, котрий дав йому змогу гідно витримати всі випробування, що випали на його долю, а випало їх чимало.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кириченко С.* Люди не зі страху. Українська сага: Спогади / Перед. сл. Ю.Бадзя. – К. : Смолоскип, 2013. – 920 с.
2. *Грабовський С.* Згадуючи Василя Лісового // Тиждень [електронний журнал, режим доступу // <http://tyzhden.ua/Columns/50/56266>
3. *Єрмоленко А.М.* Філософія Василя Лісового у контексті сучасних філософських досліджень // Філософська думка. – 2016. – № 6. – С. 87–98.
4. *Лісовий В.* Спогади. Поезії / Упор. Н.Вельбовець, В.Лісова, Л.Туровець-Лісова. – К. : Смолоскип, 2014. – 664 с.
5. *Овсієнко В.В.* Світло людей: Мемуари та публіцистика. У 2 кн. Кн.1 Упорядкував автор; Худож.-оформлювач Б.Є. Захаров. – 2-ге видання, доп. – Х. : Харківська правозахисна група; К.: Права людини, 2007. – 352 с.

Самчук Р.В. Василь Лісовий: «людина не зі страху».

Статтю присвячено вшануванню пам'яті видатного українського філософа, публіциста, поета, громадського діяча, дисидента, представника покоління шістдесятників, в'язня сумління – Василя Семеновича Лісового. У дослідженні робиться акцент на життєвому кредо Василя Семеновича: «відповідність життя і переконання», внаслідок чого він став справжнім прикладом мужності та людяності. Стверджується, що незважаючи на втрачені роки наукових студій під час ув'язнення та заслання, В.Лісовий здійснив вагомий внесок в українську філософію. Результатом його наполегливої праці та видатного наукового хисту стала низка наукових та публіцистичних праць і перекладів, які не лише вплинули та продовжують впливати на наукову спільноту, а й є корисними для українського суспільства загалом.

Ключові слова: Василь Лісовий, філософ, публіцист, громадський діяч, дисидент, представник покоління шістдесятників, в'язень сумління, життєве кредо, мораль, сила духу.

Samchuk R. Vasyl Lisovy: «The man without fear».

The article is devoted to honoring the memory of the outstanding Ukrainian philosopher, publicist, poet, public person, dissident, representative of the Sixties, prisoner of conscience – Vasyl Semenovych Lisovy. The study focuses on the life credo of Vasyl Semenovych: «the accordance between life and creeds», as a result he became a real example of courage and humanity. Despite the lost years of detention and exile years, V.Lisovy has made a significant contribution to Ukrainian philosophy. Many scholarly, journalistic works and

translations were published as a result of Vasyl Lisovy hard work and outstanding scientific experience. His works have exerted a significant influence not only on the scientific community but also its helpful for Ukrainian society.

Key words: Vasyl Lisovy, philosopher, publicist, public person, dissenter, representative of the Sixtiers prisoner of conscience, life credo, morality, fortitude.